

ných foriem a stupňov odchýlok od normy ako svoju nevyhnutnú a dôležitú súčasť. Autorom niektorých klasifikácií sa na základe skúsenosti a porovnania podarilo dôjsť k zákonitým kombináciám, resp. komplexom psychologických vlastností, t. j. úspešne riešiť úlohu, ktorú si vytyčujú bádatelia čít, resp. faktorov osobnosti za pomoci štatistických (najmä korelačných) výpočtov (pozri state R. Meiliho a W. H. Sheldona).

Texty zaradené do zborníka sú skrátené. Pre našu psychologickú verejnosť je zborník zaujímavý tým, že aj

keď niektoré štúdie v ňom publikované vyšli už u nás v preklade, ide o reprezentatívne úryvky z prác, ktoré umožňujú čitateľovi konfrontovať rôzne prístupy a vidieť skúmanú problematiku vo vývine. Publikácia zaujme odborníkov nielen v diferenciálnej, ale aj všeobecnej a klinickej psychológii, psychológii ontogenetickej a osobnosti, psychofyziológii a v ďalších odvetviach. Môže byť užitočnou študijnou pomôckou pre aspirantov, ale aj náročnejších študentov psychológie na vysokých školách.

Ján Bubelini

Ondrej Kondáš: **Zajakavosť. Psychologický rozbor a terapia.** SPN, Bratislava 1983, 208 strán.

Problematika liečby zajakavosti je stále aktuálna. Patrí do centra záujmu foniatrov, psychológov, logopédov i psychiatrov. Je to medicínsky mimoriadne závažná problematika, celospoločensky aktuálna tým viac, že sa málokedy podarí balbutika uzdraviť.

Publikácia popredného klinického psychológa, univ. prof. O. Kondáša o zajakavosti sa zaoberá psychologickým rozborom zajakavosti a psychologickým prístupom k jej náprave. Je to u nás prvá ucelená prehľadná informácia o tejto problematike. Monografia je spracovaná s hlbokou znalosťou problému, ktorú autor získal v priebehu dlhodobej klinickej a výskumnej práce s balbutikmi.

Kniha napísaná systematicky a prehľadne obsahuje šesť kapítol:

Prvá kapitola sa venuje psychológii, fyziológii a neuropsychológii reči. Z hľadiska psychológie reči uvádza jej definíciu ako prejav, schopnosť psychickej funkcie, a odlišuje ju od pojmu jazyk. Tvorenie rečového prejavu pokladá za zložitý psychofyziologický dej, pričom vyzdvihuje dôležitosť jeho spätnoväzbovej, senzorickej a motorickej kontroly, ako aj podiel ďalších významných psychologických

činiteľov. V tejto časti autor približuje význam dôležitých činiteľov pre porozumenie komplexnej rečovej činnosti. Okrem psychologickéj podstaty rečovej činnosti zdôrazňuje aj jej fyziologické, neurofyziologické a neuropsychologické mechanizmy.

Druhá kapitola má názov *Zajakavosť — základné charakteristiky a príznaky*. Autor v nej okrem charakteristiky balbuties ako „funkčnej poruchy plynulosti reči“ upozorňuje na diferenciálnodiagnostické odlišovanie od ostatných, tzv. „neurotických“ porúch reči, osobitne so zreteľom na výkonovú poruchu reči — brblavosť, ktorá sa často kombinuje so zajakavosťou. Prítom rozpoznanie primárnosti tej-ktorej poruchy býva ťažké. Ďalej uvádza základnú symptomatológiu zajakavosti, ktorú delí na primárnu a sekundárnu, a ďalej ju diferencuje podľa jednotlivých príznakov. Autor odporúča venovať tejto problematike viac pozornosti i v bežnej klinickej praxi. Ďalej konštatuje, že balbutik si uvedomuje nielen základné, ale aj sprievodné symptómy zajakavosti.

Tretia kapitola rozoberá teórie vzniku zajakavosti. Opisuje organické a psychologické teoretické koncepcie etiológie a patogenézy poruchy.

Vlastná teoretická koncepcia autora vychádza z úvahy o psychogénnej podstate zajakavosti, s výnimkou jej kombinácie s brblavosťou. Pri vzniku, priebehu i prognóze vyzdvihuje dôležitosť psychologických a sociálnych vplyvov oproti fyziologickým a genetickým faktorom. V tejto časti autor analyzuje vplyv psychologických faktorov na zajakavosť, pričom zdôrazňuje, že etiológiu i patogenézu poruchy treba skúmať z dialektického hľadiska. V intenciách takéhoto prístupu k výkladu etiológie a patogenézy považuje autor balbuties za chorobu s polyetiologickou kauzalitou. Pritom etiologické a perzistenčné činitele tejto rečovej poruchy hodnotí z aspektu psychologickej teórie zajakavosti a zdôrazňuje discentný prístup.

Za najvýznamnejšie perzistenčné činitele, ktoré napomáhajú rozvoj a fixáciu balbuties, pokladá najmä citové faktory v interakcii s faktormi učenia a činiteľ spätoväzbovej kontroly reči.

V štvrtej časti nájdeme prehľad psychologických výskumov o zajakavosti. Túto časť knihy možno považovať za globálny prehľad najnovších empirických poznatkov v tejto oblasti. Balbutika charakterizujú predovšetkým dve základné vlastnosti: pocit menejcennosti a anxieta. Okrem týchto všeobecných charakteristík vyvoláva balbuties aj ďalšie zmeny osobnosti, a to najmä v zložke sebavedomia, v emotivite a v interpersonálnom správaní. Na zachytenie rozsahu týchto psychických zmien slúži psychologické vyšetrenie. Autor tu odporúča venovať osobitnú pozornosť anamnéze, emotivite a osobnosti, vrátane otázky, do akej miery zasiahla zajakavosť úroveň sebavedomia a sebahodnotenia postihnutého. Táto úroveň sa javí z hľadiska motivácie postihnutého pre spoluprácu pri terapii ako veľmi významná. Zžitie sa s údelom balbutika máva totiž za následok nedostatočnú vytrvalosť pri terapii, akýsi „fatalizmus“ v postoji k vlastnej poruche, až rezignáciu v ďalšom úsilí o nápravu. Túto kapitolu autor dokladá početnými kazuistikami, ktoré čerpá zo svojej

klinickej skúsenosti. Konkrétnymi príkladmi demonštruje napr. nevhodnosť a nebezpečnosť rôznych výchovných opatrení (napr. typ výchovy jedináčika, perfekcionizmus rodičov a pod.) a spôsobov správania k balbutikom zo strany rodičov, pedagógov a vychovávateľov. Na týchto príkladoch presvedčivo demonštruje nevyhnutnosť spolupráce rodičov, psychológov, pedagógov i samých postihnutých.

Metodický význam pre terapeutov má piata, najrozsiahlejšia kapitola, nazvaná *Terapia — reedukácia zajakavosti*. Kapitola poskytuje orientačný prehľad didaktických postupov pri odstraňovaní zajakavosti. Upozorňuje na pomerne dobre rozpracované metódy logopedickej reedukácie a špeciálne psychoterapeutické techniky. Z ostatných postupov autor vcelku kladne hodnotí prázdninové kurzy, ako aj použitie muzikoterapie, čo pokladá za pomocné metodiky.

Pri psychologických metódach (metóda tnenenia, použitie metronómu) vychádza teoreticky z teórie učenia a podmieňovania a z vlastnej výskumnej i praktickej aplikácie priamo u balbutikov. Podstatnú časť tejto kapitoly venuje metóde tnenenia, jej vývinu od Leeovho efektu „umelej“ zajakavosti cez Cheryho a Sayersovo rušenie percepcie zajakávania bielym šumom až po klinickú aplikáciu samým autorom, ako aj jeho neskoršie úsilie o optimalizáciu tejto metódy pomocou adaptačného efektu. Autorove klinické skúsenosti vrátane katamnestického sledovania ukazujú kladný efekt liečby (čistý úspech u 75 % balbutikov) tak v oblasti samej liečby, ako aj v stálosti a trvácnosti uzdravenia. Využitie vplyvu rytmizácie na reč vidí v použití metronómu ako „ortopsychickej“ pomôcky a hodnotí ho ako pomocnú metódu. Kritický postoj zaujíma k metóde negatívneho tréningu pre jej mechanický ráz a zjednodušovanie problému zajakávania. Odporúča ju ako pomocnú techniku len pri obávaných slovách. Naproti tomu „princíp sebakontroly“ pokladá za psychoterapeuticky účinný. Podrobnejšie referuje

o pozitívnom tréningu ako o metóde, ktorá využíva viaceré princípy psychológie učenia. Predpokladá jej efektívne využitie aj pri ťažších formách balbuties a odporúča ju. V závere kapitoly autor informuje o potrebe širšie koncipovanej psychoterapie (t. j. odstránenia poruchy reči) považuje za neoddeliteľnú súčasť komplexnej terapie balbuties, či už vo forme podpornej, racionálnej psychoterapie, alebo využitia metód discentnej psychoterapie.

Záverečná kapitola hovorí o možnostiach prevencie pri balbuties na všetkých jej úrovniach. Pri realizovaní prevencie autor odporúča uplatňovať okrem vedomostí o príčinách, vzniku, fixácii a rozvoji balbuties aj efektívnejšie využívanie najmä poznatkov vývinovej psychológie s prihliadnutím na skutočnosť, že balbuties sa často vyskytuje u detí s oneskoreným vývinom reči (v 50 %). Z aspektu primárnej prevencie je dôležité zabezpečiť dostatočne stimulovanú, citlivú rečovú výchovu s bližším prihliadnutím na kritické obdobia vývinu reči a dodržiavanie výchovných zásad pri formovaní rečových návykov. Z hľadiska sekundárnej prevencie je veľmi dôležité včas rozpoznať a podchytiť vznikajúcu poruchu, diagnostikovať ju a zvoliť vhodný terapeutický postup.

Osobitný problém v rámci terciárnej prevencie tvorí problém recidív a transferu získanej nápravy plynulosti reči do bežných životných podmienok. Ostáva predmetom ďalšieho, nielen

psychologického, ale aj interdisciplinárneho výskumu.

Autor na viacerých miestach svojej knihy zdôrazňuje tak z hľadiska diagnostiky a terapie, ako aj prevencie, potrebu prispôsobiť terapeutický postup individualite postihnutého na základe diagnostickej práce viacerých zúčastnených odborníkov. Odbornú aplikáciu má zabezpečiť erudovaný terapeut v rámci komplexného tímového prístupu. Okrem teoretickej analýzy vzniku a vývoja poruchy reči kniha vyniká i svojím praktickým zamieraním. Opisuje liečbu i prevenciu balbuties a uvádza množstvo kazuistických príkladov, ktoré poukazujú niektoré možnosti riešenia psychologických otázok poruchy.

Záverom možno povedať, že kniha je výrazom bytostne angažovaného prístupu autora k tejto problematike, výrazom prístupu hlboko chápujúceho a erudovaného odborníka. Sama osobnosť balbutika a jeho utrpenie nestojí bokom v tejto monografii. Autor citlivo spúšťa sondu „na dno balbutikovej duše“, orientuje sa v nej osobitne ľudským, empatickým a erudovaným spôsobom.

Kondášovu prácu ocenia nielen všetci zaangažovaní pracovníci v klinickej praxi, ale aj rodičia, pedagógovia a vychovávatelia. Môže sa stať cennou príručkou a pomôckou aj pre samých postihnutých jedincov. Škoda, že vyšla v takom malom náklade, a teraz si ju možno už iba vypožičať v knižnici.

Iris Rafajdusová